

Meijer, H., Leidelmeijer, M., *Indische rekening. Indië, Nederland en de backpay-kwestie 1945-2005* (Van Indië tot Indonesië. De herschikking van de Indonesische samenleving I; Amsterdam: Boom, 2005, 428 blz., €24,50, ISBN 90 8506 115 6).

De geschiedschrijving over de Indische oorlogserfenis verloopt al net zo traag als de politieke en financiële afwikkeling ervan. Dat komt omdat de Japanse bezetting van Zuid-Oost Azië werd gevolgd door de Indonesische vrijheidsstrijd, waarna een proces van dekolonisatie en migratie op gang kwam dat meer dan twintig jaar duurde. Tegen de tijd dat de laatste Nederlanders de voormalige kolonie verlieten, waren de voorvechters van een rechtvaardige compensatie voor geleden verliezen al zo'n beetje moegestreden. Bezetting, burgeroorlog en migratie waren onlosmakelijk met elkaar verbonden, en bleken evenmin los te zien van de diplomatieke betrekkingen tussen Indonesië en zijn voormalige kolonisator. In mijn boek *De uittocht uit Indië. De geschiedenis van Indische Nederlanders 1945-1995* (uit 2001) ben ik uitgebreid ingegaan op het stempel dat de nasleep van de oorlog heeft gedrukt op de Indische groepsvorming in Nederland en daarbuiten. Ook in de boeken die kort daarna zijn gepubliceerd door het historische team van de Stichting onderzoek terugkeer en opvang oorlogsslachtoffers (SOTO) werd veel aandacht besteed aan de wijze waarop de Nederlandse samenleving is omgegaan met het oorlogsverleden van haar Indische landgenoten. De historicus Hans Meijer, die deel uitmaakte van dat onderzoeksteam, bleek de aangewezen persoon om de kluwen van de militaire, politieke en financiële aspecten die een rol speelden bij de overkomst van Nederlanders uit de Oost verder te ontwarren. Hij deed dit in het kader van het breed opgezette historische onderzoeksprogramma 'Van Indië tot Indonesië. De herschikking van de Indonesische samenleving', waarin de afwikkeling van de oorlogserfenis een rode draad vormt.

In zijn boek met de bijna programmatische titel *Indische rekening* heeft Meijer zich vooral gebogen over de 'backpay', dat wil zeggen de afhandeling van niet-uitbetaalde salarissen en pensioenen aan Nederlandse onderdanen tijdens de Japanse bezettingstijd. Dat aspect 'onderdanen' bleek in de jaren direct ná de oorlog al meteen voor moeilijkheden te zorgen. Want niet alleen Europeanen, maar feitelijk alle ingezetenen van Indië waren in die tijd koloniaal onderdaan geweest en hadden derhalve recht op compensatie. De schade die zij hadden geleden was immers het gevolg van de oorlog tussen de Indische en de Japanse regering. Daar dacht men in Nederland anders over dan in Indië, wat gevolgen had voor de wijze waarop het beheer van de overzeese schatkist werd gevoerd. Men kon feitelijk geen beslissing nemen zonder dat het bewind in Nederland zijn fiat gaf. Aan beide zijden van het koloniale spectrum besteedden overheden hun geld liever aan de wederopbouw – aanvankelijk bleef het bij een financieel zetje om mensen weer op gang te krijgen – dan het te gebruiken voor complete rehabilitatie. Degenen die het hard nodig hadden kregen de kans om een tijdje te recupereren in Nederland,

maar al snel werd duidelijk dat Indonesië op zelfstandigheid afkoerste. Dat had financiële consequenties die nauwelijks waren te overzien, omdat het nieuwe Indonesische bewind andere opvattingen had over de backpay dan de voormalige kolonisator.

In *Indische rekening* is elke fase in de afwikkeling van de Nederlandse ereschulden – een term die opkwam in de jaren tachtig – tot in detail gereconstrueerd. Net als in eerdere studies van zijn hand gebruikt de auteur wel erg veel woorden om zijn ‘objectieve verslaglegging van de feiten’ van een fundament te voorzien. Zelfs een geïnteresseerde lezer raakt zijn geduld wel eens kwijt bij zoveel empirische overdaad. Daar komt bij dat Meijer zich hoofdzakelijk baseert op Nederlandstalige bronnen, aangevuld met enige Engelse dossiers, waardoor het Indonesische perspectief op de afwikkeling van dit moeizame hoofdstuk van de dekolonisatie alleen tussen de regels door aan bod komt. Hoe de leidsmannen van de nieuwe republiek en de oude bewindhebbers hun oude schulden met de jaren hebben vereffend, blijft onbesproken. De focus ligt op de wijze waarop achtereenvolgende regeringen in Nederland de reputatie van hun zuinige calvinistische aard eer hebben aangedaan. Hierdoor krijgen we geen zicht op de politieke machinaties achter de schermen van het juridische geharrewar over claims waarvoor tot op de huidige dag eigenlijk geen echte oplossing is gevonden. Er is een gedeeltelijke rehabilitatie voor bepaalde categorieën slachtoffers tot stand gekomen, en er zijn wetten ingevoerd voor geïnterneerden en andere burgerslachtoffers. Later is, zowel in 1995 als aan het begin van de eenentwintigste eeuw, een ‘ruimhartig gebaar’ gemaakt naar de gehele Indische gemeenschap. Er zijn uitkeringen verstrekt aan individuen en aan collectieve projecten die de Indische cultuur en geschiedenis behandelen.

Met dat alles is nooit de angel weggenomen van de pijn dat het leeuwendeel van de oorlogsgeneratie niet volledig is gecompenseerd voor niet-uitbetaalde salarissen en pensioenen. Het boek van Meijer laat zich dan ook lezen als een litanie van moedwil en misverstand. Wat zijn reconstructie echter vooral blootlegt, is dat fouten die in het verleden zijn gemaakt gevolgen kunnen hebben over de generaties heen. Het gezegde ‘eens een kruidenier, altijd een kruidenier’ is zonder meer van toepassing op achtereenvolgende naoorlogse regeringen. De erfenis daarvan is, dat de rekening nooit helemaal betaald is. Dat is de bittere les die de auteur er aan het eind van zijn studie inwrijft. Bijna als ammunitie voor een nieuw proces over de backpay.

Wim Willems

Zwemer, J. P., *Zeeland 1950-1965* (Vlissingen: Den Boer/De Ruiter, 2005, 648 blz., €35,-, ISBN 90 74576 56 7).

In 2000 verscheen van de hand van Jan Zwemer het kloeke overzichtswerk *Zeeland 1945-1950* (door mij besproken in *BMGN*, CXIX (2004) 293-294). In 2005 verscheen het vervolg, een vuistdikke studie over de provincie Zeeland in de periode 1950-1965. Zwemer zelf nam de helft van de hoofdstukken voor zijn rekening, en vond een zevental ervaren auteurs voor bijdragen over een aantal specialistische onderwerpen. Het resultaat mag er zijn, de belofte die *Zeeland 1945-1950* al in zich droeg is meer dan ingelost. *Zeeland 1950-1965* is niet alleen een provinciegeschiedenis, maar, en dat is veel interessanter, ook een studie over de modernisering van een regio. Daarbij hebben de auteurs de eigenaardigheden van de provincie: een dunbevolkt eilandenrijk in de delta van het drukstbevaren riviergebied ter wereld, ten volle uitgebuit. De geringe bevolkingsomvang maakte het mogelijk die bevolking een gezicht te geven. Juist op het niveau van de individuele burger, of dat een seizoenwerker in dienst van een 'kooibaas' was, een boer die een camping begon, een confessionele gedeputeerde, of een kleine boer die ging forensen naar het Rotterdamse havengebied: steeds weer komt helder naar voren hoe ingrijpend de veranderingen in deze periode waren. Duidelijk wordt hoezeer juist in de naoorlogse jaren de provincie als bestuurslaag aan betekenis won in het staatsbestel. In het bijzonder de commissaris van de koningin en het college van gedeputeerden werden geconfronteerd met complexe maatschappelijke vraagstukken. Door de introductie van de planologie in het overheidsbeleid, belichaamd in streekplan en ruilverkaveling, diende de provincie een actief beleid te gaan voeren. Maar ook bij de vestiging van industrie speelde de provincie een cruciale rol.

Door voortdurend een relatie te leggen tussen modernisering op provinciaal niveau en de gevolgen daarvan voor de bevolking komen soms opmerkelijke gegevens aan het licht. De snelle groei van de deelname aan het middelbaar onderwijs, met name het Uitgebreid Lager Onderwijs en de Hogere Burgerschool, leidde tot grotere sociale integratie en luidde tegelijkertijd de teloorgang van veel van de plaatselijke dialecten in. Dwars op deze integratieve tendensen leidde stichting van denominationale middelbare scholen van orthodox-protestantse en katholieke signatuur tot zuilvorming. Het wegtrekken van jongeren en landarbeiders naar de industrie buiten de provincie leidde ertoe dat dorpsgemeenschappen een conservatieve ontwikkeling doormaakten, waarbij orthodox-protestantse dorpen met name op Tholen verstarde in geloofsbeleving en sociale controle. Veel jongeren ontrokken zich hier weer aan door vrijetijdsbesteding buiten het dorp. Rien Munters legt in zijn bijdrage over dorpspolitiek bovendien een opmerkelijke hardnekkigheid van het standdenken bloot. Ondanks modernisering en democratisering bleven grote boeren het maatschappelijk leven domineren, in de gemeenteraad, maar vooral ook in allerlei informele gremia daaromheen.